

COLECTIVIZAREA AGRICULTURII ÎN ROMÂNIA: FORMĂ A REPRESIUNII COMUNISTE. CAZUL SPECIAL AL GOSPODĂRIEI AGRICOLE COLECTIVE „DRUMUL FERICIRII” DIN COMUNA BOTENI, RAIONUL MUȘCEL, REGIUNEA ARGEȘ

Valentin-Stelian BĂDESCU¹
valentinbadescu@yahoo.com

ABSTRACT: The research of the process of collectivisation of agriculture in Boteni commune is limited to the analysis of a larger area, that of the north of the Argeș region, especially the Muscel district and is a less privileged historiographical approach at present, due to the lack of scientific papers to address this complex phenomenon, having as area of interest the vast territory of the region. Therefore, the challenges of the topic were multiple: mapping the means of party-state interference in rural areas; exposing and analyzing the Communist legislation regarding collectivisation, but also identifying some determining factors of issuing various legislative acts; identifying the collectivisation strategies used by the Communist authorities in the region; revealing the manner in which the above orders were applied at party and administrative decision-making levels, from the center to the periphery; analysing the dynamics of the establishment of cooperative agricultural units at the level of Muscel district and Argeș region as a whole; drawing conclusions on the social life and the economic situation of the peasant during the process of scheduled modernisation. From this perspective, in the evolution of the collectivisation process in the Argeș region, a special case was represented by the Muscel district. Due to its geographical characteristics, it was more difficult for the Communist authorities to collectivise, so that, although

¹ Cercetător științific asociat al Institutului de Cercetări Juridice al Academiei Române și membru titular al Diviziei de Istoria Științei din cadrul Comitetului Român de Istoria și Filosofia Științei și Tehnicii (CRIFST) al Academiei Române.

several associations had been inaugurated over the years, until the official end of the collectivisation process, few collective farms were created in the Muscel district. But the difficulty of collectivisation was largely due to the anti-Communist armed resistance movement in Muscel, the Arsenescu-Arnăuțoiu Group: Muscel's Outlaw Network (1949–1959).

KEYWORDS: Romania, collectivisation of agriculture, Communist repression, “Happiness Road”, collective farm, Boteni, Muscel, Argeș

1. *Argument – avertisment*

În scopul evadării temporare din cutia socio-profesională specifică și a revenirii cu softul actualizat, am început să las, din când în când, pentru perioade relativ scurte, preocupările de natură strict juridică și să scriu despre ABC-ul vieții, iluziile și *deziluziile* vieții, despre satul meu natal și oamenii săi, de ieri și de azi și despre alte subiecte care pentru mine sunt relevante, ca om preocupat de societatea din care face parte și, totodată, ca fructe oprite sau interzise de meniul zilnic oferit de istoria noastră ascunsă cu grijă în dosarele securității și spusă cu temă și șifală de cei care mai cunosc câte ceva despre aceste evenimente care au avut loc în perioada tenebroasă a comunismului. Mai clar este vorba despre colectivizarea agriculturii și represiunea comunistă în acest minunat plai românesc. Nu pot să nu mărturisesc că, în calitate de slujitor, de peste 20 de ani, atât al profesiei de avocat, cât și al celei de profesor, am avut prilejul să întâlnesc oameni din toate sferile societății. În acești ani, am interacționat cu oameni tineri (mai ales cu studenții mei), oameni politici, oameni bogați, oameni săraci, oameni inteligenți, oameni limitați din punct de vedere intelectual, escroci, oameni cinștiți, oameni modești, oameni aroganți, oameni curajoși, oameni fricoși etc. Aceste contacte mi-au oferit ocazia să observ diverse tipuri de personalitate umană, să văd calități ori defecte ale omului, să mă confrunt cu probleme de naturi diverse, să remarc aspecte pozitive, să observ lucruri neplăcute sau să identific soluții. Plecând de la constatările *ex propriis sensibus* și luând în considerare bruma de cultură generală pe care cred că o am, în paginile acestei lucrări am consemnat idei, opinii, gânduri, sentimente și chiar trăiri privitoare la anumite aspecte esențiale sau banale ale vieții omului cum este speța de față, Colectivizarea agriculturii în România: formă a represiunii comuniste. Cazul special al Gospodăriei Agricole Colective *Drumul fericirii* din Comuna Boteni, Raionul Mușcel, Regiunea Argeș.

Lipsa unei istoriografii care să studieze procesul colectivizării în zona Argeș, Muscel, ne îndreptățește să abordăm acest fenomen. Puțini sunt cei care s-au aplecat asupra evoluției procesului de colectivizare în județul Argeș, când au făcut-o, studiul a fost secvențial. Era de datoria noastră să scuturăm praful de pe documente, să le analizăm și să urmărim procesul în toată complexitatea sa. Datoria istoricului este aceea de a lăsa ceva în urmă, iar dacă acel „ceva” se numește istoria localității, județului sau țării unde s-a născut, menirea lui – de a reda generațiilor viitoare adevărul – poate fi considerată împlinită. O astfel de temă îl pune pe cercetător în fața unor provocări care-l conduc spre descoperirea unor aspecte mai puțin vizibile ale procesului: ipocrizia unui regim care elaborează o legislație, în aparență democratică, dar care, în practică, încalcă unul dintre drepturile fundamentale ale omului: dreptul la proprietate. Complexitatea procesului de colectivizare se explică prin dimensiunea totală pe care a atins-o, în toate etapele existenței lui: în faza de proiect (1944–1949), în timpul desfășurării (1949–1962), dar și în perioada pentru care putem să folosim sintagma agricultura socialistă (1962–1989). Fondul problemei a fost, în primul rând, de ordin politic. Două sunt argumentele care susțin această afirmație: modelul sovietic, preluat ad litteram de către comuniștii români, urmărind, prin aceasta, să-și afirme și loialitatea față de Moscova – într-o perioadă în care, în interiorul partidului, se duceau lupte pentru putere, și campania politică duplicitară, ascunsă, dusă după 23 august 1944, prin care, pe de o parte, declarativ comuniștii se pronunțau ca apărători ai proprietății țărănești și înfierau pe marii proprietari, iar pe de altă parte, în tăcere, pregăteau trecerea de la proprietatea particulară la cea colectivă, fapt demonstrat de presa de partid, îndeosebi de ziarul *Scânteia*², dar și de corespondența cu oficialii sovietici.

Cercetarea procesului de colectivizare a agriculturii în comuna Boteni se circumscrie analizei unei zone mai ample și mai speciale, cea a nordului regiunii Argeș, cu osebire raionul Muscel și reprezintă un demers istoriografic mai puțin privilegiat la momentul actual, datorită inexistenței unor lucrări științifice care să abordeze acest fenomen complex, având ca arie de interes vastul teritoriu al regiunii. Prin urmare, provocările temei au fost multiple: cartografierea mijloacelor de ingerință a partidului-stat în mediul rural; expunerea și analizarea legislației comuniste referitoare

² *Scânteia*, 21 septembrie 1944.

la colectivizare, dar și identificarea unor factori determinanți ai emiterii diverselor acte legislative; identicarea strategiilor de colectivizare utilizate de către autoritățile comuniste în regiune; relevarea manierei în care ordinele de sus au fost aplicate pe etaje decizionale de partid și administrative, dinspre centru spre periferie; analizarea dinamicii constituirii unităților agricole cooperatiste la nivelul raionului Muscel și a regiunii Argeș în ansamblu; creionarea vieții sociale și a situației economice a țaranului în cursul procesului de modernizare programată.

Un alt argument al studierii procesului de colectivizare în această zonă îl constituie tradiția agricolă a județelor Argeș și Muscel. Județe străbătute de Argeș și Argeșel, dominate de un relief jos în partea de sud și înalt deluros-muntos, în zona de nord, acestea erau recunoscute pentru calitatea solului, bun pentru culturile de cereale, în centru și sud, viticultură, pomicultură și creșterea animalelor, în nord. Această situație a favorizat acumularea de capital și cumpărarea de pământ de către o clasă mijlocie de țărani liberi. Noua clasă a sprijinit înființarea unor instituții de cultură, educație și sănătate. Tot acest edificiu avea să fie dăruit, prin înfăptuirea naționalizării și colectivizării în cadrul unei orânduiri comuniste impuse de ocupant și neagreată niciun moment români. Din păcate, la ora actuală nu există nicio întreprindere istoriografică care să analizeze evoluția procesului de colectivizare a agriculturii la nivelul fostei regiuni administrative Argeș. Datorită vidului istoriografic existent, referitor la analiza procesului de colectivizare în fosta regiune administrativă Argeș în intervalul cronologic 1949–1962, lucrarea noastră se bazează, cu precădere, pe documentele provenite din cadrul Direcției Arhivelor Naționale Istorice Centrale, a Direcției Județene a Arhivelor Naționale Argeș și Arhiva Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității și Institutului Național pentru Studiul Totalitarismului.

Nici importanța și nici implicațiile profunde – politice, sociale și economice – nu au fost suficiente pentru ca procesul colectivizării să fie studiat în adevărata complexitate. Acest lucru poate fi explicat prin reticența cercetătorilor de a aborda un fenomen atât de complex, dar și datorită mecanismului legislativ după care funcționează arhivele naționale și județene care, sub masca păstrării și secretizării unor informații în legătură cu fenomenul colectivizării – liste de chiaburi, recensăminte agricole din 1941 și 1948, procese-verbale ale bunurilor naționalizate și colectivizate etc., refuză să pună la dispoziție cercetătorilor unele dosare care ar oferi

o perspectivă mai amplă asupra acestui fenomen. În perioada comunistă, problema agrară – în general și procesul colectivizării – în special nu au fost printre subiectele care să manifeste o atenție deosebită din partea cercetătorilor. Lucrările, despre problema agrară, din această perioadă, au păstrat tonul oficial al regimului; ele nu au putut analiza în profunzime fenomenul, implicațiile lui asupra socialului, economicului, politicului și, mai ales, asupra mentalului rural, datorită controlului, riguros, strict, asupra cuvântului – vorbit și scris. S-a adăugat lipsa unei baze documentare – existentă, dar la care cercetătorul nu a avut acces, aflată și ea sub controlul sever al regimului – care a dorit să se știe că țăranul a trecut la proprietatea colectivă și de stat în urma liberului său consimțământ, și nu forțat.³

Documentele de arhivă ne-au permis să identificăm modul de recepție și diseminare a directivelor venite dinspre centru (București) și implementarea acestora la nivel regional și raional, obținând astfel, o imagine detaliată asupra strategiilor de colectivizare utilizate de autoritățile comuniste la nivelul întregii regiuni, ca de altfel și o ilustrare analitică a procesului și mutațiilor socio-economice ale colectivizării din fostul județ Muscel, abuziv desființat și încorporat regiunii Argeș. Totuși, cercetarea de arhivă s-ar fi dovedit insuficientă în lipsa analizării principalelor măsuri legislative, care au jalonat derularea procesului de colectivizare a agriculturii. Drept urmare, am recurs la cercetarea colecției Monitorul Oficial (1945–1962), precum și a Colecției de Hotărâri și Dispoziții ale Consiliului de Miniștri al RPR (1952–1962). Pentru o abordare cât mai completă a fenomenului colectivizării, am utilizat o serie de corpus-uri documentare, dintre care menționate selectiv, în cuprinsul bibliografiei aferente lucrării noastre. Un rol important pe parcursul cercetării a fost acordat studiilor și articolelor de specialitate, care au contribuit la aprofundarea diverselor realități economice și sociale ce au caracterizat transformările impuse de procesul colectivizării, de asemenea, precizate în materialul bibliografic. De un real folos s-au dovedit interviurile realizate în localitățile: Boteni, Hârtiești, Mioarele, Vulturești și Văleni, acestea oferind o perspectivă amplă asupra modului în care mecanismele imaginare de regim în vederea subordonării țărănimii au fost aplicate în mediul rural. Cercetarea a

³ Jeana Marica (Pătru), *Procesul colectivizării în județul Olt (1949–1962)*. Teză de doctorat susținută la Universitatea Valahia din Târgoviște, 2015.

fost completată de articolele din presa vremii, utilizând în acest sens unele colecții de ziare precum Scânteia.

Istoriografia comunistă, despre problema agrară, se reflectă într-o serie de documente care poartă amprenta Partidului Muncitoresc Român (PMR) sau a liderului său, Gheorghe Gheorghiu Dej. Adăugăm acestora operele lui Lenin și Stalin care, alături de congresele și conferințele partidului comunist, permit cercetătorului să identifice neconcordanța dintre teoria și practica transformării economiei⁴. Nu am omis nici unele articole și cuvântări ale altor lideri politici români care, prin funcțiile deținute în partid, au influențat, direct sau indirect, procesul de colectivizare: Ana Pauker, Vasile Luca, Teohari Georgescu. Deși publicate în anii 2000, stenogramele ședințelor Biroului Politic și ale Secretariatului Comitetului Central al P.M.R. completează informațiile cu caracter oficial ale unor structuri ale partidului, deloc de neglijat în organigrama acestuia, cu privire la politica agrară a regimului⁵. Pentru a ilustra angajamentul total în sprijinul înfăptuirii colectivizării la sate, am folosit articole din revistele de specialitate care popularizau rezultatele din agricultura socialistă, prezentând, într-o formă propagandistică de tip stahanovist, realizările și depășirile planurilor – nerealiste – fixate de instituțiile de planificare ale statului sau înfierau pe chiaburul reacționar care se opunea colectivizării. Studiarea presei oficiale de partid a sprijinit demersul cercetătorului în descoperirea adevăratului plan al regimului instaurat în martie 1945 cu privire la agricultură, presa centrală și locală jucând un rol propagandistic important.⁶ O metodă des întâlnită în paginile ziarelor erau articolele scurte, tip flash, cu caracter informativ, trimise de corespondenții locali, însoțite de imagini ale celor ce se remarcă în constituirea de noi G.A.C-uri, în depășirea planului la diferite culturi, în demascarea unora care sabotau colhozul etc.

Colecțiile de legi, hotărâri, decrete publicate în Monitorul Oficial, în

⁴ Cezar Avram, *Politici agrare în Oltenia anilor 1949–1962. Mutații socio-economice în satul românesc*, Editura de Sud, Craiova, 1999, p. 15.

⁵ Sub egida Arhivelor Naționale ale României și Institutului Național pentru Studiul Totalitarismului, în perioada 2003–2012 au apărut cinci volume de documente, intitulate Stenogramele Ședințelor conducerii PCR, respectiv Stenogramele Ședințelor Biroului Politic și ale Secretariatului Comitetului Central al P.M.R., perioadele 1944–1945, 1949–1953.

⁶ Gheorghe Micle, *Răscoala pământului. Istoria luptelor politice ale țărănimii române, 1933–1945*, Editura Frontul plugarilor, București, 1945, p. 381.

perioada 1945–1962, au oferit posibilitatea cunoașterii cadrului legislativ în care s-a desfășurat procesul de deposedare a țăranului de pământ și, mai ales, a reconstituirii mecanismelor juridice și administrative ale unui proces care a urmat calea legală, țăranul nefiind constrâns să treacă în forme de cooperare colectiviste – potrivit legilor, iar măsurile coercitive aplicate asupra lui datorându-se încălcării tocmai a acestor legi, precum și sabotării realizărilor economiei socialiste, trădării intereselor statului comunist, în favoarea cercurilor imperialiste anglo-americane astfel cum rezultă din lucrările apărute în perioada colectivizării care poartă amprenta ideologică a vremii, neputând oferi informații care să poată servi drept bază unei lucrări științifice, motivul fiind lesne de înțeles⁷. Ele au descris scenariul formării gospodăriilor colective, fără să insiste pe mecanismele, metodele și efectele produse asupra satului și proprietății rurale. După 1989, liberalizarea societății a dat posibilitate istoricilor, sociologilor, economiștilor să cerceteze lumea satului. Problematika, colectivizării a fost tratată tangențial de o serie de autori post-decembriști, interesați, îndeosebi, de tratarea unor subiecte generale. Astfel, Stelian Tănase a analizat colectivizarea ca fenomen economic care face parte dintr-un plan general de transformare politică a României⁸, Dennis Deletant s-a oprit asupra sistemului represiv și concentraționar din perioada sovietizării⁹, analizând, în acest context, și aspectul represiv al colectivizării. Rezistența țăranului față de colectivizare, căci despre ea este vorba, ca principală cauză a prelungirii procesului în timp, trebuie privită nu numai din perspectivă economică, ci și psihologică. Proprietatea a constituit, pentru țăran, mai mult decât o simplă suprafață de pământ – în cele mai multe cazuri nesemnificativă, pentru a-i asigura cele necesare lui și familiei, ea a fost factorul catalizator al comunității rurale. Viața s-a desfășurat în legătură cu această proprietate; țăranii s-au exprimat, artistic și popular, și-au organizat evenimentele din viața personală și pe cele ale comunității, în funcție de proprietate. Colectivizarea a dus la dezrădăcinare, tradiția milenară a fost

⁷ Costin Murgescu, *Reforma agrară din 1945*, Editura Academiei Republicii Populare Române, București, 1956; Ion Popescu-Puțuri, Damian Hurezeanu, Gheorghe Matei, Gheorghe Tuțui, Paraschiva Nichita, *Din lupta PCR pentru încheierea alianței clasei muncitoare cu țărâna muncitoare, în bătălia pentru reforma agrară*, București, 1955–1960.

⁸ Stelian Tănase, *Elite și societate. Guvernarea Gheorghiu-Dej, 1948–1965*, Editura Humanitas, București, 1998.

⁹ Dennis Deletant, *Teroarea comunistă. Gheorghiu-Dej și statul polițienesc, 1948–1965*, Editura Polirom, Iași, 2001.

întreruptă, iar valorile morale ale poporului român, cultivate și păstrate în lumea satului, au fost distruse sau înlocuite. Satul a constituit, în perioada colectivizării, locul unor aprige dispute, chiar violente, care, nu de puține ori, s-au soldat cu victime în rândul țăranilor, pentru că aceștia nu s-au lăsat deposedați de valorile, morale și materiale, moștenite din generație în generație.

Perspectiva cronologică a presupus o decelare a analizei științifice pe șase segmente distincte: 1945 reforma agrară și pauperizarea socială; 1946–1948: începuturile administrative ale colectivizării; 1949–1952: impunerea prin diverse strategii a structurilor colectiviste; 1953–1956: stagnare și reformare în politica de colectivizare; 1957–1958: pregătirea instrumentelor legale necesare asaltului final asupra populației rurale; 1959–1962: asaltul final asupra agriculturii. Apoi am recurs la o analiză comparativă a strategiilor de colectivizare din URSS și RPR, încercând să surprindem elementele comune și particularitățile procesului de colectivizare din arealele teritoriale mai sus menționate. Cea de-a treia direcție de cercetare a fost reprezentată de dimensiunea instituțională în cadrul căreia am abordat instituțiile și persoanele implicate în procesul de colectivizare, precum și modul de diseminare și receptare a informațiilor. De departe cea mai amplă dimensiune asupra căreia ne-am canalizat cercetarea a fost cea socio-economică, în cadrul căreia am încercat să surprindem: dinamica apariției unităților agricole cooperatiste; principalele transformări sociale și economice produse la nivelul comunităților rurale; tehnicile coercitive utilizate de autoritățile comuniste (cote, impozite, contractări achiziții, intimidări, amenințări, arestări) și impactul acestora asupra populației rurale; mecanismele propagandistice la care s-a recurs. Sau altfel spus, ce s-a întâmplat cu spațiul rural în țările central și est-europene în perioada 1945–1990? Dar în România? După cum este bine cunoscut, imediat după sfârșitul războiului și împărțirea Europei în zone de influență și dominație economică, ideologică și politică, în statele „căzute” sub dominația sovietică s-au produs mutații profunde în structura economiei și a societății. Amploarea proceselor de distrugere a sistemului economiei de piață, a economiei rurale, a proprietății industriale, comerciale, bancare și funciare, degradarea rapidă, până la desființare, a instituțiilor societății civile și a structurilor democrației, în paralel cu „introducerea și consolidarea” economiei centralizate, a sistemului etatist și al colectivizării agriculturii, precum și a dictaturii partidului unic, și-a lăsat adânc amprenta

asupra tuturor structurilor economice și sociale. Cel mai puternic afectat, în această perioadă, a fost spațiul rural. Brutalitatea „transformărilor socialiste” a redus la zero valorile fundamentale ale spațiului rural: proprietatea funciară, gospodăria privat-familială, moralitatea, coeziunea familială, tradițiile, obiceiurile și cultura populară. S-a încercat, și într-o oarecare măsură s-a reușit, îndepărtarea tineretului de biserică, frângerea credinței în Dumnezeu și în bunele moravuri ale lumii satului. Situația agrară a României, prezentată până aici, care reflectă politica agricolă a anilor 1945–1989, ne conduce, indubitabil, la o singură și dramatică concluzie: sistemul colectivizat a reprezentat un experiment macroeconomic și macrosocial fără precedent în istoria omenirii, la scară transnațională, cuprinzând circa o treime din populația globului care și-a dovedit, fără putere de tăgadă, falimentul economic, degradarea materială, profesională și morală a țărănimii și transformarea agriculturii dintr-un subsistem economic de piață într-un subsistem de subzistență la nivel național.

Dintre toate monstruozițiile comuniste, cea care a lovit cel mai puternic în ființa neamului românesc, în continuitatea sa, în legătura sa organică cu pământul străbun, a fost strămutarea țaranului din casa sa în blocuri, în baterii. Și pentru a fi mai bine înțeles, voi reaminti ceea ce a spus Liviu Rebreanu, la 29 mai 1940, în discursul său de recepție la Academia Română: țaranul nu pleacă nici de voie, nici de nevoie. El nu are unde să-și mute sărăcia, pentru că smuls de pe ogorul lui ar fi osândit să piară ca un arbore smuls din rădăcini. De aceea, țaranul e pretutindeni păstorul efectiv al teritoriului național. El se simte zămislit și născut din acest pământ ca o plantă fermecată care nu se poate stârpi în vecii vecilor. Și, totuși, contrar gândirii unor oameni de seamă ai neamului, satul românesc a fost distrus, afectând adânc ființa țaranului nostru. De ce? Există vreo explicație a acestui plan diabolic? Da, există și o găsim tot la Liviu Rebreanu, care spunea: *barbarii, neamurile războinice nu au avut, pare-se, țărani, ei disprețuiau legătura cu pământul. Această legătură sfântă au vrut să o rupă, să rupă, de fapt, sufletul țaranului român.*¹⁰ Cei care au gândit și aplicat acest genocid poate că nu l-au citit nici pe Lucian Blaga sau poate că nici nu au auzit de acest nume. Iată ce spunea Lucian Blaga, la 5 iunie 1937 și tot în discursul de recepție la Academia Română: *vă rog să-mi acordați, totuși, potrivit obiceiului statornicit dreptul nescăzut de a face astăzi, aici, elogiul altei*

¹⁰ Liviu Rebreanu, *Laudă țaranului român – Discurs de recepție la Academia Română*, 29 mai 1940, Supliment al Revistei Transilvania, nr. 3–4/1994.

*nemuritoare prezențe, care n-a ocupat nici un scaun în această nobilă incintă. Prezența nemuritoare, la care mă refer, nu e legată de nici un nume, nu râvnește la nici o laudă, ci e răspândită în spațiul din preajma noastră, cât ține întinderea nepământească a țării. Vreau să vorbesc despre singura prezență vie încă, deși nemuritoare, nemuritoare deși așa de terestră, despre unanimul nostru înaintaș fără de nume, despre: satul românesc.*¹¹

Cu toate acestea, în pofida atâtor atenționări clare, venite de la mari români, de la personalități de seamă ale culturii noastre naționale, de la oameni profund cunoscători ai vieții și spiritualității neamului, agricultura, satul și țăranul român, proprietatea și rosturile rurale au fost grav distruse. Satul românesc – matricea fundamentală a neamului nostru – a suportat, în cele mai multe cazuri, un fenomen de involuție sau stagnare de o jumătate de secol. Poate am fi nedrepti dacă, totuși, nu am arăta că sunt unele spații, mai ales în zonele necooperativizate subcarpatice și intracarpatiche, în care s-a observat un progres arhitectural și ambiental al satului. Dar, pentru a realiza marea dramă a satului românesc, este absolut necesară comparația în timp și spațiu cu alte țări, deci se impune o bază de raportare, în caz contrar, am putea ajunge la concluzii eronate. Astfel, pentru a cuantifica efectele sociale și economice ale tipului de economie rurală, practică jumătate de secol în România, nu trebuie să citim bilanțurile sau conturile unităților agricole din satele noastre, ci este suficient să parcurgem ulița cu pasul, să intrăm în case, în ogradă, în grădină, atât la noi, în România, dar și în alte țări. Nu trebuie însă să mergem în Elveția, Franța, Austria sau Germania, ci numai în Voivodina sau sudul Ungariei. Este cunoscut că, în perioada interbelică, satul românesc era incomparabil mai „arătos” și mai prosper, comparativ cu satul bănățean din Voivodina sau Ungaria. Dar acum? Nu suportă comparație! Satul românesc din Voivodina și Ungaria nu se deosebește cu nimic față de satul occidental. Dar la noi? La noi satele au suferit trei mari procese de degradare sau distrugere: depopularea, demolarea și stagnarea. Țăranul a luptat din răputeri, pentru a se menține în spațiul lui, acceptând „titlul” de om al muncii – de muncitor – și, implicit, naveta – această plagă socială a țăranului-muncitor. Cei mai tineri, cu timpul, au părăsit locul lor natal – satul cu casele lui – și au „populat” bateriile noilor cartiere ale orașelor. Și, astfel, fenomenul depopulării a determinat intrarea satelor noastre în

¹¹ Lucian Blaga, *Elogiul satului românesc – Discurs de recepție la Academia Română*, 5 iunie 1937, Supliment al Revistei Transilvania, nr. 3-4/1994.

faza de agonie. Am văzut sate fără tineri, fără joc duminica de ani de zile, fără nunți. Ici și colo câte un copilaș adus de părinții lui la bunici, vara, în vacanță. În județele patriei zeci de sate, care odinioară reprezentau „fala” acestora, au dispărut biologic și social și, în curând, dispar și geografic, prin auto demolare. Politica comunistă, care a privat cetățeanul român de cele mai elementare drepturi, a determinat, prin plecarea șvabilor și sașilor în Germania, al doilea fenomen de depopulare a satelor cu populație germană din Banat și Transilvania. Este dezolantă imaginea unor astfel de sate din toate provinciile României.

Ideologii comuniști, sub masca sistematizării localităților rurale și a „apropierii condițiilor de trai material și spiritual” a sătenilor de orașeni, au pus în practică, cu o cruntă agresivitate, demolarea satelor românești. În acest mod, au dispărut, peste noapte, nenumărate sate, iar locuitorii din mici producători au devenit consumatori. În timp, am avut o mătușă și soțul ei, Elena și Petre Zaharia, ce locuiau în Voluntari, sat colectivizat din preajma Bucureștiului, o familie care făcea naveta în oraș. Aveau o casă mică, la stradă, pe Șoseaua Ștefănești, la nr. 69, dar curată, cu grădină, curte. În curte, pe măsura posibilităților unei familii navetiste și a unei femei în vârstă, mama unchiului meu, țineau 10–15 găini, 2–3 găște, un purcel și o căpriță. Această femeie, mătușa mea, mică la trup, dar cu o dorință inimaginabilă de a trăi în mediul ei, în curtea și grădina ei, pentru familia ei navetistă, s-a chinuit din răputeri să mențină această modestă gospodărie. În anii 1970, buldozerele au ras casele dintr-o parte a Voluntarilor. O cumplită tragedie s-a petrecut în multe, foarte multe sate românești, în zeci, sute de mii de familii țărănești, încât nu putem întreba cât timp îi va trebui națiunii române până când va reuși să spele această imensă rușine! Acum, cei de azi, locuitorii ai orașului Voluntari nici nu își mai aduc aminte de vremurile acelea, iar cei mai tineri știu doar de Pipera cartierul familiei Becali și al multinaționalelor care și-au stabilit sediile în zgârie norii ce au apărut pe terenurile ajunse în proprietatea străinilor. Al treilea fenomen rural este stagnarea satului românesc. Acolo unde nu a intrat buldozerul sau nu s-a produs depopularea, s-a instalat o lungă perioadă de stagnare. În condiție normale de dezvoltare economică, satul își schimbă înfățișarea în decursul unei generații sau în maximum două. La noi, majoritatea satelor au rămas încremenite din punct de vedere edilitar, așa cum le-am moștenit de la generația interbelică. În timp ce în alte țări, după război, satul a trecut printr-o profundă transformare, casele românilor, cu puține excepții, sunt

aceleași. Din ce cauză? Explicația este una singură. Țăranii și membrii lor de familie, inclusiv salariații, nu au avut puterea economică de a construi case noi sau de a le moderniza pe cele existente.

Această „frescă” sumbră a spațiului rural românesc nu este completă dacă nu facem scurte referiri și la starea de moralitate a țăranului colectivizat. Este cunoscut faptul că o morală mai sănătoasă ca a țăranului român nu a avut nicio categorie socială. Nu era mai mare rușine decât furtul. Țăranul, după colectivizare, a continuat să „ia” din avutul colectiv fără a avea sentimentul că fură. Dar copiii și nepoții lui „s-au învățat”, dacă putem folosi acest termen, să fure de oriunde: din câmp, din fabrică, din locuințele noastre, din magazine, din buzunare. Va trebui mult să trudim pentru a stârpi această stare gravă de imoralitate, în prezent, efectele ei fiind dezastruoase pentru România. Numai privatizarea integrală, corectă și morală va crea premisele eliminării acestui flagel din România. Despre moralitatea țăranului, despre respectul țăranului și al țăranimii față de familie nu se poate îndoii nimeni. În mediile sătești din perioada interbelică și chiar după război se înregistra cea mai mică rată a divorțurilor. Constituirea familiilor țărănești reprezenta una dintre cele mai serioase și profunde evenimente din viața comunității rurale. Rare, deosebit de rare erau cazurile de desfacere a unor familii țărănești. Ce este acum, vedem în fiecare zi, producându-se grave îngrijorări. De asemenea, pentru țara noastră a fost și continuă să fie catastrofală pierderea de către generația tânără și mijlocie a reprezentării fizice, faptice și sentimentale a noțiunii de glie străbună. Analizând cu mai multă atenție această întâmplare, această gravă stare de lucruri, am ajuns la concluzia că nu este de mirare că tinerii de azi nu știu ceea ce aveau strămoșii lor în suflet, în inimă, în sânge și în minte. Mai mult și mai grav, elevii de azi nu înțeleg dragostea țăranului român față de glia străbună și nu au nici cea mai vagă idee și reprezentare fizică și afectivă, nepieritoare și veșniciei gлии străbune. Desigur, m-am întrebat: oare acești tineri nu sunt instruiți, nu sunt educați? Evident că da! Am întâlnit copii deosebit de inteligenți, cu minți sclipitoare, care au demonstrat o mare capacitate de asimilare, imaginație bogată, posesori ai unor multiple cunoștințe în cele mai diferite domenii. Puteai întreține adevărate discuții asupra navelor aerospațiale, ingineriei genetice, algebrei booleene etc. Și, cu toate acestea, nu aveau nici cea mai vagă reprezentare a gлии străbune. Mulți dintre ei nu mai aveau pământul, viași vitele ca părinții și străbunii lor. Ei nu au mai trăit din fragedă copilărie bucuria înfloririi

pomilor, bucuria de a avea mieii, viței, porcii în ogradă, bucuria de a-i ține în brațe. Ei nu au trăit, asemenea părinților și bunicii, bucuria culesului viilor. Ei au participat la aceste munci, la cules, sub formă de corvoadă, ca muncă patriotică.

M-am întrebat, mai departe: ce s-ar întâmpla cu acești tineri dacă ar trebui să meargă pe front cu arma în mână să apere glia străbună? Ce ar apăra ei? Care ar fi suportul lor moral și material pentru a merge în luptă? Pentru ce ar lupta ei? Vă las pe fiecare dintre dumneavoastră, care citiți aceste rânduri, să dați singuri răspuns. În această gravă stare, eu doresc să mai adaug un singur gând, de fapt o convingere personală. La această stare s-a ajuns datorită desproprietății, dezmoștenirii. Acești tineri, așa cum spuneam mai înainte, nu aveau reprezentarea fizică și afectivă a gliei străbune. Pentru ei glia străbună nu mai era pământul de acasă, via de acasă, vitele de acasă, casa de acasă. Prin urmare, ce să iubească și ce să apere? Patria, țară, glia, pentru țărani nu sunt noțiuni abstracte, teoretice. Pentru omul de rând, pentru țăran, fie tânăr, fie bătrân, Patria, țară și glia sunt realități concrete, reprezentări vii, izvoare dătătoare de viață și sentimente, de continuitate, de perpetuare. Pentru ei Patria, țară și glia înseamnă casa lor, ograda lor, pământul lor, vitele lor, familia lor, viața lor. Acesta este efectul celor patru decenii de viață colectivită, de socialism oriental asupra spiritului țăranului român, adevărată tragedie pentru națiunea noastră!

Chiar mai grav, decât ne-am putea închipui s-a produs deprecierea „profesională” a țăranului. Oricine cunoaște cât de policalificat este țăranul. Policalificarea i-a impus-o viața, gospodăria, practica și istoria lui țărănească. Odată cu dispariția gospodăriei, a fermei sale, țăranul, încet-încet, s-a descalificat sau, mai bine zis, a pierdut policalificarea sa de țăran. În timpul CAP-ului au apărut profesiuni noi ca tractorist, muncitor-legumicultor, muncitor-viticultor, muncitor-pomicultor, crescător de animale. Până la un anumit punct, diviziunea socială a muncii duce la creșterea productivității acesteia. Dar, în agricultură, diviziunea excesivă are efecte dezastruoase cumulate în timp. Acum ne dăm seama ce a însemnat pentru țăranul nostru să nu mai fie țăran, ci să fie membru – cooperator sau muncitor – gostatist. Țăranul – cooperator sau muncitorul – gostatist efectua numai lucrări necalificate, manuale, pierzând-și deprinderea de a gândi, prevedea și decide. De aici și până la degradarea tradițiilor rurale nu a mai fost decât un pas, o altă mare pierdere pentru viața rurală românească. Într-un sat românesc, se regăsea, la scara micro colectivității, tot

ceea ce a lăsat ca efect benefic diviziunea muncii asupra economiei de tip rural. Într-un sat, oricât de mic, se regăseau de la rotar, potcovar, dogar, până la cele mai complicate și delicate meserii feminine. O întregă gamă de activități și o întregă industrie rurală cuprindea satul nostru. Aceste activități, în cele mai multe cazuri, erau dezvoltate până la necesarul local, până la autoconsumul colectivității. Nu îmbrăcau, în general, aspecte comerciale, de masă. În schimb, meseriașii aveau experiența lor proprie de generații. Meseriile se transmiteau din tată-n fiu, din moși-strămoși. După colectivizare, încet-încet, cele mai multe din aceste meserii au dispărut, odată cu dispariția fizică a meseriașilor. Comunitățile, restrângând-și activitatea economică de tip agricol privat, nu mai „comandau” bunurile produse de aceștia. Activitatea lor nu mai era „socialmente necesară”. Consider că pierderea proprietății, deștrădăcinarea, depopularea, stagnarea și, acolo unde a avut loc, distrugerea satului nostru sunt cele mai grave acțiuni antinaționale ale regimului comunist. Ne vor fi necesari mulți ani pentru o regenerare sănătoasă a comunității rurale țărănești și, prin aceasta, a societății românești, în ansamblu.

Abordarea procesului de colectivizare a agriculturii a fost posibilă prin apelul la un instrumentar metodologic bine construit, incluzând: analiza comparativă (pentru evidențierea diferențelor, a modificărilor suferite de un act legislativ în decursul unei perioade de timp; a radiografierii modului de transplantare a modelului sovietic de colectivizare a agriculturii la nivel național și regional), analiza de discurs (utilizată pe parcursul interpretării documentelor de arhivă, a decretelor, legilor, deciziilor, hotărârilor, dispozițiilor emise, în interpretarea articolelor de presă) și nu în ultimul rând interviul (cu precădere cel semidirijat, folosit în conturarea imaginii colectivizării de către martorii acestui proces).¹² Referitor la componenta socio-economică, la mijlocul secolului al XX-lea, România era o țară cu un profund caracter agrar. Potrivit recensământului agricol din 25 ianuarie 1948, populația rurală a României reprezenta aproximativ 75% din populația totală¹³; desființarea proprietății agricole țărănești a însemnat distrugerea țărănimii, prin deștrădăcinarea și transformarea proprietarului

¹² Borșa Sanda-Maria, *Colectivizarea agriculturii în fosta regiune administrativă Cluj (1949–1962)*. Teză de doctorat susținută la Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca, 2011.

¹³ Anton Golopenția, Petre Onică, *Recensământul agricol din Republica Populară Română, 25 ianuarie 1948, rezultate provizorii*, vol. II, Statistică, demografie și geopolitică, Editura Enciclopedică, 1999, București, p. 476.

agricol în muncitorul industrial navetist – între satul unde își avea domiciliul și orașul unde lucra. Introducerea centralismului și a planificării, anuale și cincinale, au imprimat economiei agricole un caracter autarhic. Lipsa interesului pentru o proprietate fără proprietar a creat o discrepanță între politica economică, oficială, și țăranul cooperator; în anii de debut ai colectivizării, lipsa înzestrării tehnice, rezistența țăranilor față de metodele dure prin care se urmărea înfăptuirea procesului, au atras – după sine – rezultate mai mult decât modeste. Toate acestea, subsumate, strategiei comuniste privind agricultura care a vizat înfăptuirea reformei agrare, ca modalitate facilă de a atrage susținători din rândul populației rurale, preponderentă la acea dată. Am încercat astfel să răspund nu numai dorinței de a reda, chiar și parțial, momente de referință din istoria noastră contemporană, dar și ispitei de a spune adevărul despre oamenii și acțiunile lor din acea tristă perioadă, chiar dacă unii dintre participanții direcți la acele activități ne-au părăsit, dar urmașii lor poate nu cunosc ori dacă știu ceva despre înaintașii lor s-ar putea simți afectați cu privire la memoria familiei lor. Ne asumăm orice risc, adevărul trebuie spus până la capăt, având ca obiectiv o trecere în revistă a legislației naționale, a mecanismelor și instituțiilor naționale, referitoare la represiunea comunistă din România, prin colectivizarea agriculturii, dar și o analiză asupra satului meu natal, Botenii lui Petre Țuțea, prin care să se identifice unele situații ca elemente de reflecție într-o eventuală cercetare mai amplă, pe baza cazurilor din zona Muscelului în care s-au adus grave atingeri drepturilor și libertăților fundamentale ale omului. Este o întreprindere curajoasă și temerară în condițiile în care nostalgicii comunismului conviețuiesc printre noi, alături de neomarxiștii contemporani, din ce în ce mai ofensivi și la fel de aserviți oculte pe care o serveau și înaintașii lor. În acest context, a avut loc constituirea Gospodăriei Agricole Colective „Drumul fericirii” din comuna Boteni, raionul Mușcel, regiunea Pitești.

2. Constituirea Gospodăriei Agricole Colective „Drumul fericirii” din comuna Boteni, raionul Mușcel, regiunea Pitești

2.1. Chestiuni precizatoare

Am fost silit la această minimă explicație, pentru a introduce în context cazul special al Gospodăriei Agricole Colective „Drumul fericirii” din Comuna Boteni, Raionul Mușcel, Regiunea Argeș întrucât încercăm să redăm memoriei un fapt care ne-a marcat existența. La început, tânăr

fiind, în decembrie 1989 am crezut că a avut loc o adevărată revoluție anti-comunistă și a trecut la o adevărată reparație. Descoperind, progresiv, că România era tot ocupată, de zbiri care trecuseră la jefuit am revenit în sat, pentru a ne recupera terenurile abuziv confiscate de regimul comunist uzurpator. Numai că, pentru o bună parte, a trebuit să mergem, până la război – cu dușmanii din sat sau chiar cu autoritățile, băjenind pe la diversele instanțe din județ, neînțelegând ce s-a întâmplat după 22 decembrie 1989 în satele românești. Lucrez de mult la o amplă analiză a tâlhăriei funciare postdecembriste, încercând a rezista potopului de injustiție coordonat de toate guvernele de la București, pentru a analiza acest fenomen și a aprecia just semnificațiile sale majore: sociale, economice, juridice, politice și umane. Însă, până când voi finaliza această cercetare cu un material complet, sper ca lucrarea de față pe care o expunem cititorilor noștri să fie suficient de expresivă. Cel care chiar vrea să priceapă ce s-a întâmplat – nu se va împotmoli în fleacurile cu care decidenții politici, mercenari ideologici ai sistemului, încearcă estomparea marilor sensuri ale luptei lui poporului român cu dușmanii săi. Sper, în același timp, să fie și un argument prețios pentru procesul comunismului, al loviturii de stat și tranziției criminale. Așa au câștigat Petre Roman și ai lui „pariul cu agricultura”.

De aceea, utilizarea sintagmei argument – avertisment nu este întâmplătoare pe de o parte, spunem dintru început că nu vom face numai o lucrare pentru un simpozion, dar vom aborda din perspectivă juridică și cultural-științifică probleme ale cadrului teoretic și practic aferente reprimării comuniste cu elementul său specific, colectivizarea agriculturii, într-o viziune unitară, din perspectivă națională și europeană și pe de altă parte, vă avertizăm că vom fi nemiloși cu evocarea jafului sistematic al patrimoniului privat în perioada comunistă de către cei aflați vremelnic la cârma destinelor noastre și care se credeau veșnici precum Dumnezeu pe care ei și urmașii lor de azi l-au alungat din viața lor, încercând să ne impună și nouă românilor aceeași cretinătate diabolică, ideologia materialist – dialectică, marxism – leninismul și stalinismul diabolic. Din această perspectivă, dar și a faptului că la acest moment nu există o lucrare specială dedicată subiectului, studiarea colectivizării Botenilor capătă o valență deosebită. Acesta este de fapt și scopul cercetării. Preocupările științifice și publicistice au existat, însă abordarea temei s-a realizat fragmentar, autorii concentrându-se fie pe evidențierea fenomenului la nivelul zonelor argeșene, mai puțin pe analiza la nivelul satului nostru, fie lapidar precum

Profesorul Ion Chelcea, „Cea de-a treia fază de dezvoltare a pomiculturii din Boteni coincide cu trecerea la agricultura colectivizată”¹⁴, fie laudativ precum autorii unor monografii ai comunelor învecinate¹⁵ din diferite motive ori interese, fie cu păreri de rău, nostalgice din partea celor care s-au înfruptat nemilos și nemeritat, atâția ani, din roadele pământului abuziv confiscat, chiar cu instrumentul puterii – dreptul și justiția de sorginte comunistă –, sau cu țeava puștii. După acest scurt excurs psihologic să revenim la momentul constituirii GAC „Drumul fericirii”. Frumos nume și-au ales!

Colectivizarea în Boteni

Dosarul cu actele înființării GAC Boteni evocă triumfalist împrejurările în care a avut loc constituirea asociației. În ziua de 17 mai 1953, în sala căminului cultural din Boteni, în prezența delegaților tovarășilor Ștefănescu Ion delegatul Regionalei de Partid Pitești, Boboc Sandu, secretar al Biroului Raional de Partid Muscel, Beu Ion, președintele Sfatului Popular Boteni, cu participarea țăranilor, care și-au dat adeviziunea de a se înfrăți în munca pământului, cât și a unui număr mare de cetățeni ai comunei, s-a ținut ședința, de constituire a Gospodăriei Agricole Colective „*Drumul fericirii*” din Comuna Boteni, raionul Muscel, Regiunea Pitești. Fondată de 95de familii de țărani, gospodăria și-a început activitatea dispunând de peste 200 ha de pământ și de un sumar inventar agricol, din care tractoarele lipseau cu desăvârșire. Presa locală a marcat cu scop persuasiv constituirea gospodăriei colective. În cursul anului 1949, la nivelul întregii țări, strategia partidului de a stimula intrarea benevolă a țăranilor în gospodăriile colective nu a dat rezultatele scontate, în acest an înființându-se doar 56 de astfel de asocieri. Acest fapt a determinat conducerea PMR ca, la plenara din 23–25 ianuarie 1950, să renunțe la prudență în favoarea unei strategii radicale: „transformarea socialistă a agriculturii nu merge de la sine, această sarcină revine partidului, proletariatului”¹⁶. Pentru a optimiza acest demers, autoritățile locale au primit controlul total asupra procedurii

¹⁴ Ion Chelcea, *Botenii Mușcelului și oamenii săi buni și bătrâni*, Editura Tritonic, București, 2005. Ediție îngrijită și cuvânt înainte de Septimiu Chelcea.

¹⁵ Exemplu gratia, Ion Șerban Fălculete, Ioan Fălculete, *Pe Dâmbovița în sus pe urmele lui Negru-Vodă și ale urmașilor săi. Vălenii din plaiul Dâmboviței. Pagini de viață și istorie*, Editura Bibliotheca, Târgoviște, 2016.

¹⁶ Robert Levy, *Primul val al colectivizării: politici centrale și implementare regională, 1949–1953*, în *Țărănimea și puterea cit.*, pp. 67–72.

de constituire a noilor forme de asocieri agricole. De asemenea, s-a dispus ca peste 25.000 de muncitori să ia drumul satelor pentru a impulsiona colectivizarea. Materialul arhivistic studiat permite surprinderea modului de acțiune a autorităților locale din acea perioadă. Conform hotărârii județenei de partid, trebuia să li se prelucreze oamenilor statutul-model al gospodăriilor colective, așa cum s-a procedat și în cazul de față¹⁷. În cadrul cursului duminical, membrii de partid au primit sarcina de a lămuri „țărănimea muncitoare”, fiecare trebuind să convingă cel puțin un țăran să intre în colectivă iar pentru a fi primit între tovarăși, fiecare adeziune trebuia însoțită de scrisori de recomandare și alte caracterizări semnate de cunoscuți sau venite ca anonime. Fără semnătură. Membrii organizației de partid și cei înscriși deja în GAC au decorat, în 17 mai, căminul cultural și sediul GAC, pregătind astfel momentul festiv de inaugurare a gospodăriei.

Păstrând ortografia originală, cu toate greșelile gramaticale, redăm ad literam, Procesul verbal de constituire a Gospodăriei Agricole Colective „Drumul fericirii” din Boteni încheiat la data de 17 mai 1953.

Noi țăranii muncitori din Comuna Boteni, raionul Muscel, Regiunea Pitești, ne-am întrunit în ședința de adunare generală pentru a ne constitui în Gospodăria Agricole Colectivă cu denumirea „Drumul fericirii” cu sediul în Comuna Boteni, raionul Muscel, Regiunea Pitești. Ședința se deschide de către tov. Bădescu A. Constantin, fost președinte al comit. De inițiativă care propune un prezidiu în persoana tov. Ștefănescu deleg. Reg. De partid Pitești, tov. S. Boboc secretar al Biroului Raional de Partid; tov. G. Gheorghe, colectivști, Balaban Ion, Ilinescu Moise și Văduva Eugenia, propuși de adunarea generală. Prezidiu alege pentru conducerea ședinței pe tov. Sergiu Boboc secretar al Raionului PMR care anunță ordinea de zi: 1. Darea de seamă a Comit de inițiativă 2. Alegerea consiliului de conducere.

Tov. Secret. Serg. Boboc dă cuvântul tov. Bădescu A. Constantin care citește în fața adunării generale darea de seamă; arată cum sa dus munca comitetului de inițiativă, cum a fost sprijinit de org. de Partid și Raionul de Partid arată totodată cum unii țăranicodițe de topor ale chiaburilor au căutat să pună piedici pentru constituirea gospodăriei arată câțicolectiviști sunt înscriși, cât inventar a adus și cu cât a fost înzestrată gospodăria. A demascat cu tărie și concret pe cei ce au căutat să submineze constituirea gospodăriei arată succesele obținute în gospodăriile colective din țară și chiar din GAC-urile din Raionul Muscel.

¹⁷ Statutul GAC „Drumul fericirii” este atașat lucrării de față și poate fi cercetat de către cei interesați.

Tov. Secret. Boboc dă cuvântul colectiviştilor pentru discuții asupra felului cum s-a dus munca spre a arăta lipsurile și ce propuneri vor să facă. *Tov. Bucur Ion* (n.n. țigan, potcovarul satului, primul primar impus de comuniști) colectivist arată că el ca fierar înțelege să muncească cu râvnă pentru ca toate bunurile din GAC să nu sufere. *Tov. Bădic Gh.* Arată lipsurile lui personal că nu a participat la muncă și arată și pe alții își ia angajamentul că își va duce munca fără preget la bun sfârșit.

Tov. Pârvan (n.n. Gică Pârvan – vecinul meu) arată că el ca om sărac își dă seama ce avantaj are GACul pentru el și din rezultatele din anul trecut are cum nu a crezut el. Își ia angajamentul că va lucra cu drag la gospodărie mai cu seamă că el a fost exploatat de chiaburi ca pr. Nițescu. *Tov. Ungureanu Ion* arată că în darea de seamă s-a aglomerat (nu se înțelege prea bine) și își ia angajamentul să sprijine cu munca dezvoltarea gospodăriei. *Tov. Beu I.* (n.n. următorul primar comunist, străin de comună, așa cum procedau de regulă comuniștii) președintele Sfatului arată cum se mândrește și el că are în comuna Boteni o gosp. Colectivă și arată că sunt mulți dușmani ai GACului ca pr. Nițescu cu fi săi. (n.n. în casa Preotului Nițescu, naționalizată de comuniști a fost stabilit, după trimiterea acestuia la canal, sediul CAP). Își ia angajamentul ca în calitatea pe care o are și în baza dreptului de cinste ce i l-a acordat tov. GH. Gheorghiu Dej pentru a-l numi ca președinte în Boteni să ajute să dezvolte și să mărească numărul colectiviştilor.

Tov. Chelcea Ion arată că el a avut lipsuri mari dar își ia angajamentul să aducă terenul și soția la gospodărie. Mai cu seamă că el a fost salariat, dar va veni la GAC. *Tov. Ilinescu Moise* arată cum au fost sprijiniți de Partid și cum au fost înzestrați cu pământ ca să li se asigure baza economică. (n.n. viitor primar comunist, care, din relatările nepotului său Nicu Ilinescu și Octavian Bănică, pentru a fi scăpat de o pedeapsă cu închisoarea, de către autoritățile comuniste ce controlau totul, urmare a unor fapte penale comise, s-a angajat să înființeze GAC-ul în Boteni!) Își angajamentul că va lupta pentru dezvoltarea gospodăriei și pentru asigurarea economică a colectiviştilor. Mai demască pe unii care nu și-au adus terenurile făcând jocurile chiaburilor. *Tov. Oprică Gheorghe* arată că chiar dacă a avut soacra cu teren și nu l-a adus îl va aduce și va munci și mai departe în gospodărie.

Tov. Eugenia Văduva arată că va susține gospodăria și va îndemna femeile la muncă. *Tov. Mitu Aurelian* arată momentul fericit când se inagurează gosp. Și arată că va fi și el unul din acei fericiți care să sprijine și să dezvolte GEAcul. *Tov. Grosaru Gheorghe* arată însemnătatea zilei de astăzi pentru

comuna Boteni și pentru cei din sală. Această victorie și succesul care s-a obținut în comuna Boteni cu această constituire de GAC este rezultatul Partidului în lupta pentru ridicarea neconținută a țărânimii muncitoare spre un trai mai bun o viață mai fericită. Arată în continuare realizările Partidului în constituirea de GACuri fapt pentru care fiecare colectivist să muncească ca exemple pentru a mulțumi Partidului pentru cauza numai spre binele țărânimii muncitoare. Realizările din GACul Boteni să fie cu adevărat mândria tuturor, așa cum se petrece și în sectorul industrial. Dacă vom respecta cuvântul conducătorului nostru vom putea să progresăm foarte mult și vom avea cu adevărat succese în bunul trai al tuturor colectivștilor. Vă vom sprijini prin muncitori de la IMS cu fapte concrete. Tov. Boboc prezintă spre votare darea de seamă și descărcarea vechiului comit. De inițiativă. Se votează în unanimitate. Se dă cuvântul tov. Ștefănescu I. delegatul Reg. de Partid care arată că Bir. Reg. de Partid din analiza făcută asupra constituirii GACului Boteni a hotărât să aprobe această constituire cu denumirea de „Gosp. Colectivă „Drumul fericirii”. Cu această ocazie tov. Ștefănescu arată că Reg. de Partid a înțeles să ajute GACul și cu o serie de înzestrări dar recomandă cu această ocazie ca fiecare să pună umărul la muncă, să o apere să o înflorească că numai așa dușmanul va putea fi învins. Mai arată că Reg. de Partid la va da tot sprijinul cu activiști și tehnicieni care să-i ajute pentru înflorirea acestei gospodării cu această ocazie le urează succes în muncă. Se trece la al II lea punct din ordinea de zi.

Tov. Secretar Boboc arată importanța acestor alegeri și cere adunării generale să facă propuneri. Tov. Ungureanu Ion propune ca președinte pe tov. Balaban Ion secretarul org. De bază și îi face și o caracterizare. Face discuții tov. Balaban Alexandru care spune că fiind secretar org. de bază nu ar putea coresponde, dar este de acord cu propunerea tov. Ungureanu Ion. Tov. Măgureanu Gheorghe este de acord cu tov. Ungureanu Ion. Tov. Bidilică Ion este de acord cu Ungureanu Ion. Tov. Manda Dumitru nu este de acord și ar pe tov. Ilinescu Moise fiindcă este mai energic iar tov. Balaban Ion este prea moale și cam aco-peră greșelile. Tov. Ilinescu Moise mulțumește propunătorului dar fiindcă el mai are câte ceva încurcături este bine propunerea făcută pentru tov. Balaban. Tov. Popescu Gh. Învățător îl caracterizează pe tov. Balaban și se asociază propunerilor tov. Ungureanu Ion.

Tov. Bucur Ion spune că propunerea făcută pentru balaban Ion este bună. Se supune la vot deschis și se votează în unanimitate fără contra și nici abțineri. Deci tov. Balaban Ion este ales Președinte al Gosp. Colective. Se dă cuvântul pentru propuneri de membri în consiliu. Tov. Stancu Gheorghe propune pe tov.

Moise Ilinescu care îi face o scurtă caracterizare. Tov. Giurgiuveanu Vasile este de acord cu propunerea. Tov. Manda Dumitru la fel este de acord. Se supune la vot și se alege în unanimitate deci tov. Ilinescu este ales în comitetul de conducere. Se dă cuvântul pentru a propune al doilea membru. Tov. Iacobescu Gh. Propune pe tov. Bădic Gheorghe căruia îi face și o caracterizare. Tov. Vlădoiu A. C-tin este de acord cu propunerea. Tov. Bucur Gh. Este de acord cu propunerea. Se supune la vot deschis și este votat în unanimitate. Tov. Bădic Ghe. Este ales în consiliu. Se dă cuvântul pentru altă propunere. Tov. Buhai Elena o propune pe tov. Văduva Eugenia căreia îi face o scurtă caracterizare. Tov. Beu Gh. Este de acord cu propunerea făcută și îi face și ceva recomandări. Se supune la vot și este aleasă în consiliu în unanimitate. Se trece la propunerea 4. Tov. Balaban Alexandru propune pe Bădescu A. Constantin care îi face o scurtă caracterizare.

Tov. Ungureanu Ion este de acord cu propunerea. Tov. Vlad Ion este de acord cu propunerea. Se pune la vot și este ales în unanimitate. Se trece la alegerea consiliului de cenzori. Tov. Bidilică propune pe tov. Măgureanu Gheorghe. Tov. Giurgiuveanu Vasile este de acord. Se supune la vot și este ales în unanimitate. Se trece la propunerea pentru al doilea membru. Tov. Stâlpeanu Gheorghe propune pe tov. Balaban Alexandru UTMist. Tov. Mitu Aurelian este de acord cu propunerea făcută se supune la vot alegerea și este ales în unanimitate în comisia de cenzori. Se trece la a treia propunere – Tov. Vlădoiu C-tin propune pe tov. Hublea Maria. Se supune la vot și este aleasă în unanimitate. Intră în sală un grup de pionieri care aduce un salut călduros și după ce citește un mic cuvânt depune ca dragoste colectivștilor un frumos buchet de flori prin președintele nou ales care mulțumește în numele colectivului.

Se dă cuvântul tov. Balaban Ion noul Președinte care mulțumeștecolectivștilor și partidului pentru încrederea care i-a acordat și își ia angajamentul să depună muncă pentru dezvoltarea gospodăriei – la fel tov. Văduva, Măgureanu GH, Ilinescu Moise și Bădescu Ctin își ia angajamentul ca membri în conducerea gospodăriei să muncească f. mult spre a fi primii pe Raion.

Tov. Mitu Aurelian citește o telegramă pe care o trimete tov. Gh. Dej susținătorul iubit al colectivștilor.

Se dă cuvântul Barbu Ion care arată sărbătoarea dorită de cei mai bărbați oameni din această comună pentru constituirea GACului Boteni care a fost făcută cu greutate din cauza chiaburilor care influențează pe lângă țărani din comună. Față de această gospodărie s-a dat lovitura puternică acestor chiaburi. Se ia angajamentul că raionul va sprijini permanent gospodăria. Tov. Secretar

Sergiu Boboc în încheiere arată marea importanță a constituirii gospodăriei, sprijinul dat de regiunea de partid, sprijinul dat de raionul de partid, Sfatul popular raional și alții. Roagă colectivștii să sprijine noua conducere și numai organizați bine vor putea prospera gospodăria pentru ridicarea neconținută a bunului trai al colectivștilor.

Cere să se trezească vigilența fiecărui colectivșt față de bunurile GACului față de colectivști care s-ar mai influența de chiaburi. Cu aceasta ședința se încheie. Urmează semnăturile participanților astfel cum sunt cuprinse în tabelul anexat procesului-verbal.

Fără să-mi fi propus a epuiza gama de acțiuni produse de colectivizare asupra stării țărănimii – numai Statutul GAC „*Drumul fericirii*” ar putea constitui un studiu separat – le-am prezentat, sper, numai pe cele mai importante, numai pe cele care și-au lăsat cel mai puternic amprenta asupra spiritului țaranului contemporan. Aspectele degradării agriculturii, ale economiei rurale în ansamblu din spațiul rural românesc ar merita un studiu economic și sociologic mai aprofundat, iar, pe baza acestuia, să se stabilească soluții concrete de regenerare, restructurare și reformă. Nu se pot contesta, desigur, și unele evoluții pozitive, în cadrul agriculturii României în perioada 1945–1990, mai ales în domeniul tehnologic. Analizate, însă, în sine aceste evoluții, fără a face comparație cu rezultatele obținute de alte țări, în aceeași perioadă istorică, ne pot conduce, și acum, la aprecieri false precum cele cu privire la „superioritatea” producției de tip socialist, care se mai întâlnesc și acum, din păcate, atât la baza piramidei decizionale agricole cât mai ales la vârful acesteia. Cea din urmă perioadă a istoriei agriculturii noastre contemporane a început după anul 1990. Dacă perioadele precedente s-au așezat deja în istoria rurală a României, cea de a treia, perioada de după decembrie 1989, aparține prezentului, iar rezultatele sale juridice, politice, economice, sociale și morale sunt ale generației noastre. Au apărut, în acești ani, mai ales la începutul perioadei, idei conform cărora tranziția de la economia de comandă la economia de piață, de la agricultura comunistă la cea privat-familială nu s-ar cunoaște. Nimic mai fals! Toate mecanismele și instituțiile economiei de piață, ale agriculturii europene erau cunoscute: proprietatea privată asupra pământului și activelor, exploatarea agricolă privat-familială, infrastructura din amonte și aval de agricultură etc. Totul s-a rezumat la voința politică de reglementare și abnegația de punere în operă. Numai că așteptările românilor s-au văzut amarnic înșelate iar

evoluția spațiului rural românesc a cunoscut multe neajunsuri, de neimaginat. Posibile direcții, în concluziile ce urmează.

3. În loc de concluzii, spațiul rural românesc încotro?

Imediat după lovitura de stat din decembrie 1989, fără a se face studii comparative temeinice ale principalelor sisteme de agricultură din lume, s-au adoptat decizii nefundamentate și s-au comis, în serie, erori economice și sociale majore, cu impact negativ, de lungă durată, asupra sistemului agroalimentar românesc. Astfel, Legea fondului funciar, asupra căreia primul Parlament al României, de după decembrie 1989, a lucrat mai bine de un an, a fost așteptată cu un imens interes din partea țăranilor, atâți câți au mai rămas autentici, nealterați de timp, de vremuri și de comunism. Se aștepta, de fapt, o lege a repunerii în drepturile sale funciare reale, cele avute de țărani înainte de instalarea comunismului. Aproape toți cei care au avut rădăcini rurale au fost marcați profund, sentimental și material, de apariția Legii fondului funciar, în februarie 1991. Reiterăm faptul că legea reformei agrare din anul 1921 a fost un act legislativ fără precedent în legislația românească și chiar europeană ca amploare, complexitate, consistență și implicare economică și socială. Explicația acestei opere legislative este simplă. Regele Ferdinand, împreună cu primul-ministru Ion I. C. Brătianu, au solicitat marelui agronom și economist, Constantin Garoflid (fost ministru al Agriculturii și Domeniilor în mai multe guverne liberale după 1918) să conceapă principiile reformei agrare, anunțate încă în timpul războiului. Constantin Garoflid a constituit în jurul său o echipă de lucru formată din oameni de mare valoare profesională precum Gheorghe Ionescu-Șișești și Virgil Madgearu. Aceeași remarcă importantă se poate face încă și în cazul reformei lui Alexandru Ioan Cuza, din anul 1864. Domnitorul Alexandru Ioan Cuza, sfătuindu-se cu Mihail Kogălniceanu, l-au desemnat pe Ion Ionescu de la Brad, un alt titan al gândirii economice agrare românești, să gândească și să conceapă actul legislativ al reformei agrare. Deci, marile personalități ale timpului, Ion Ionescu de la Brad, Constantin Garoflid, Gheorghe Ionescu-Șișești, Virgil Madgearu au fost cei care au conceput cele mai însemnate reforme agrare din România.

Din păcate, nu putem aprecia în aceiași termeni reforma agrară din 1991, legiferată prin Legea fondului funciar. Conducătorii acestei perioade nu au procedat asemeni predecesorilor, neapelând la specialiști, la

profesioniști, capabili a gândi și concepe principiile reformei agrare, în context legislativ și economic modern, european. Mai mult, parlamentarii Constituantei, aleși după alegerile din mai 1990, în cea mai mare parte, au fost puternic marcați de concepțiile comuniste. Ideologic, erau dominați, la acea dată, de teoria superiorității „marii producții agricole socialiste” și de utopia „noii revoluții agrare”. Mulți dintre ei au schimbat mandatul de deputat în Marea Adunare Națională cu mandatul de deputat în reînființata Cameră a Deputaților sau de senator. Mulți deputați și senatori ai Constituantei (1900–1992), cei care au „gândit” și votat Legea fondului funciar, au provenit din eșalonul al II-lea al PCR, foști activiști. După cum a fost concepția majorității parlamentare, FSN la acea dată, tot așa a fost și produsul lor legislativ: Legea fondului funciar, este cea mai slabă construcție juridică de reformă agrară cu consecințele cele mai nefaste asupra spațiului rural, și nu numai, din toată zona central și est europeană, fostă comunistă.

La prima lectură, Legea Fondului funciar apare cu dublă funcție, și anume de restituire a proprietății și de reformă agrară. Privită prin prisma celor 45 de ani de dictatură comunistă, legea se constituie ca un act de „corectare” a unor grave erori ale perioadei socialiste, de repunere în drepturile de proprietari funciari ale țăranilor care au „intrat” în colectiv cu pământul pe care l-au avut în perioada 1945–1962. De asemenea, conform codului civil care garantează dreptul de moștenire asupra pământului, legea restabilește și dreptul de proprietate al moștenitorilor proprietarilor înscriși în C.A.P. Pentru proprietarii sau moștenitorii care au avut mai puțin de 10 ha, dreptul de proprietate se restabilește integral, iar pentru cei care au avut între 10 și 50 de ha, suprafața maximă atribuită de Legea 18/1991 este, de asemenea, de numai 10 ha. Legea 18/1991 conține însă și o inovație în materie de dobândire a dreptului de proprietate funciară, introducând două noțiuni juridice noi în materie: reconstituirea și constituirea dreptului de proprietate privată asupra terenurilor (art. 8). După cum este cunoscut din doctrina dreptului, proprietatea asupra terenurilor se dobândește prin împroprietărire, cumpărare, moștenire sau donație. Legea fondului funciar nu apelează la nici una dintre modalitățile juridice consacrate de dobândire a proprietății. Motivul principal este acela că prin Legea fondului funciar se produce mascat, neexplicit exproprierea unor terenuri, consfințind-se actele juridice de deposedare ale țăranilor de către statul comunist, care nu a avut, însă, la timpul său, curajul, în

temeiul constituțiilor comuniste, să se pronunțe clar asupra exproprierii. Prin această lege, în mod mascat, se legiferează exproprierea terenurilor trecute în folosința unităților socialiste prin HCM-308/1953, Decretul 115/1959 și alte acte normative de acest gen.¹⁸

Mai ciudat decât ne putem imagina, prin lege este limitat dreptul de reconstituire a proprietății funciare la maximum 10 ha de familie, dezvăluind, astfel, concepția politică și ideologică a majorității politice a primului parlament postdecembrist (controlat de FSN) de a bloca formarea fermelor privat-familiale eficiente de tip european. S-a urmărit, prin acest procedeu, refacerea agriculturii socialismului oriental. Această afirmație poate fi argumentată prin modul în care s-a legiferat în celelalte țări foste comuniste dreptul de proprietate funciară. În Polonia, Cehia, Slovacia, Germania de Est, Ungaria, Estonia și Lituania reconstituirea dreptului de proprietate funciară s-a făcut la limita proprietăților deținute înainte de instalarea puterii comuniste. În Bulgaria se limitează suprafața la 30 ha, iar în Letonia la 50 ha pe familie. În Ungaria, suprafața pe familie este limitată la 300 ha/familie, iar în Cehia și Slovacia la 150 ha/familie.

Privatizarea agriculturii, prin legea fondului funciar, este unilaterală, incompletă, producând o serie de efecte negative asupra exploatațiilor agricole. Ca urmare a privatizării unilaterale a pământului, atât prin legea fondului funciar cât și prin toate celelalte legi conexe acesteia, se favorizează, de fapt, resocializarea exploatației agricole. Aceasta este principala contradicție a agriculturii românești de după decembrie '89: proprietate privată asupra terenului și exploatație agricolă asociativă. Ca efect al proceselor economice prezentate anterior, agricultura românească este tipică unui model agricol de subzistență, spre deosebire de UE, unde agricultura este caracteristică unui model agricol comercial. Afirmația este susținută numai dacă amintim că avem un grad de valorificare a producției agricole de 2,2 ori mai mic ca în UE, iar producția agricolă finală este de 4 ori mai mică, comparativ cu UE. Drept urmare, considerăm că este de stringentă actualitate schimbarea, în primul rând, a concepției cu privire la modelul agricol românesc și, în al doilea rând, trecerea la restructurarea agriculturii noastre în vederea compatibilizării acesteia cu modelul agricol vest-european. Din analiza structurilor agricole actuale și a sub performanțelor sale, a economiei rurale cu caracter predominant primar și a consumului

¹⁸ A se vedea, pentru detalii, secțiunea consacrată exproprierii și naționalizării comuniste, din prezenta lucrare.

de resurse a populației rurale, se poate concluziona că satul românesc se caracterizează printr-un grad ridicat de sărăcie. Sărăcia accentuată, cu tendința de cronicizare, face ca economia rurală să alunece spre economia naturală de subzistență și să se izoleze de economia de piață.¹⁹

Agricultura și dezvoltarea rurală în România reprezintă componente cardinale ale evoluției de ansamblu a economiei românești. Trei resurse rurale dau adevărata dimensiune a necesității restructurării agriculturii și dezvoltării rurale în țara noastră: 14,8 milioane ha suprafață agricolă utilă, 10,2 milioane de locuitori în spațiul rural, din care 3,5 milioane forță de muncă agricolă și 90% din suprafața țării constituie spațiul rural. Considerăm că politicile rurale românești trebuie să conțină elemente legislative și financiare concrete de stimulare a dezvoltării rurale durabile. Satul, prin economia sa, trebuie scos din economia naturală închisă și introdus în mediul de afaceri. Economia rurală trebuie transformată, treptat, din economie de subzistență în economie comercială. Fundamental pentru reforma în agricultură și dezvoltarea rurală este necesar să plecăm de la constatarea că agricultura României și spațiul rural românesc, acum la început mileniu, nu se află din punctul de vedere al structurilor, randamentelor și gradului de dezvoltare la nivelurile comparabile cu țările dezvoltate. Agricultura României și spațiul rural românesc, privite, comparabil în timp, se află în anii 1945–1950 și, pe cale de consecință, politicile de susținere a agriculturii trebuie adaptate acestor vremuri. România ar face o mare greșală dacă ar accepta integral, în această etapă, setul de politici agricole comunitare care se aplică în țările cu agricultură dezvoltată, cu excedente mari de produse agroalimentare și cu un înalt grad de dezvoltare rurală. În această perioadă, cu totul altele sunt problemele agriculturii românești față de problemele agriculturii din UE iar politicile agricole trebuie adaptate la cerințele de restructurare, re tehnologizare și compatibilizare care presupun trecerea de la stadiu de agricultură dominată de gospodăriile de subzistență la agricultură formată din ferme privat-familiale comerciale performante tehnic, economic și financiar.

Punctele slabe ale producției agricole reprezintă obstacole greu de depășit, într-un interval scurt de timp, datorită dotării tehnice necorespunzătoare a gospodăriilor agricole și a agenților economici prestatori de servicii, cu mijloace tehnice care au un grad ridicat de uzură fizică și

¹⁹ I. Otiman Păun, *op. cit.*, p. 41.

morală. Echiparea tehnică cu tractoare și utilaje noi și performante presupune investiții masive de capital care depășesc cu mult capacitatea investițională redusă a agenților economici din agricultură. Cooperarea și asocierea în ringuri de mașini fiind în stadiu incipient, nu se întrezăresc, în scurtă vreme, posibilități reale de investire în tehnica nouă și performantă, precum și absența capitalului și costul ridicat al procurării acestuia, constituie principalul obstacol al dezvoltării. Politica dobânzilor ridicate a BNR și a băncilor comerciale a blocat procesul de investire și modernizare a fermelor agricole. Întârzierea legislației de reglementare a pieței pământului a stagnat mult timp circulația terenului agricol și a blocat procesul de formare, creștere și consolidare a exploatațiilor agricole privat-familiale cu caracter comercial. Absența capitalului funciar și a unor reglementări în domeniul creditului funciar, precum și a unor politici de sprijinire pentru formarea de exploatații privat-familiale performante au blocat sistematic, timp de aproape zece ani, comasarea terenurilor în ferme comparabile cu cele din țările UE.

Exploatația agricolă privat-familială, cheia de boltă a agriculturii performante în UE și America de Nord, este încă o himeră pentru agricultura României. Absența unei politici clare de susținerea a exploatației privat-familiale de tipul celor din UE, după aplicarea Legii 18/1991, a determinat accentuarea a două tendințe cu efecte neperformante: apariția unui număr de circa 4,0–4,2 milioane exploatații agricole de subzistență și a unui număr de circa 10–11 000 asociații și societăți agricole de tip necolectivist, caracteristice socialismului oriental (și nu un sistem cooperatist occidental), multe aflându-se în pragul colapsului financiar, precum și a unor mari latifundii unipersonale în ciuda faptului că dispunem de o lege a cooperăției agricole nr. 566/2004²⁰, aceasta este lipsită de vocație europeană și nu acordă facilitățile financiare necesare infrastructurii conexe, a stopat apariția unei clase de agricultori-fermieri cu statut profesional și economic bine conturat. În aceste condiții, structurile agrare românești sunt anacronice, necompatibile și neconcurențiale cu cele din UE, solicitând restructurări (transformări) profunde în viitor. Voința politică de legiferare și efortul financiar trebuie să fie canalizate în direcția restructurării exploatațiilor agricole. O parte însemnată din exploatațiile mici vor fi abandonate de generația următoare de agricultori ca urmare a părăsirii

²⁰ Publicată în Monitorul Oficial, Partea I, nr. 1236 din 22 decembrie 2004.

agriculturii și/sau a spațiului rural. Aceste exploatații vor fi preluate (cumpărate, arendate) de către potențialii fermieri. Fermele performante, prin sporirea producțiilor, vor stimula extinderea întreprinderilor din aval și amonte de agricultură. Din păcate, până în prezent, politica agricolă în domeniul exploatațiilor a fost totalmente potrivnică formării, constituirii și consolidării exploatațiilor agricole compatibile și comparabile cu cele vest-europene. O nouă politică agricolă de dezvoltare în România, prin implementarea instrumentelor de dezvoltare rurală, trebuie să ducă, în scurtă vreme, la compatibilizarea structurilor rurale românești cu cele europene.

România are nevoie de o agricultură plurifuncțională, competitivă și complementară cu agricultura din celelalte țări europene. De asemenea, în spațiul rural românesc este necesară o infrastructură modernă, corelată cu nevoile actuale ale vieții de la sate și cu activitatea economică rurală complexă. Calitatea spațiului agricol românesc constituie premisa naturală a competitivității produselor noastre. Produsele agricole de bază (grâul, porumbul, floarea soarelui, soia, legumele, fructele, strugurii, carnea, laptele etc.), obținute în condiție tehnice medii, sunt perfect competitive cu produse similare din alte țări, iar, la majoritatea sortimentelor, calitatea este chiar superioară. O mare parte din spațiul rural românesc are vocație naturală sau culturală – condiție de bază, pentru practicarea agroturismului sau ecoturismului. Pornind de la calitățile naturale deosebite ale spațiului rural, politica rurală trebuie să susțină dezvoltarea rurală activă ca factor al creșterii economice, de atenuare a cauzelor stării de sărăcie și de trecere, treptată, spre un standard economic și social acceptabil în mediul rural.

Opțiunea României de integrare în structurile europene și euroatlantice, de apropiere din toate punctele de vedere – economic, social, cultural, juridic și politic – de Europa este teza politică fundamentală pe care trebuie să se așeze viitorul țării noastre. Pentru reușita integrării României în structurile economice ale UE, restructurarea agriculturii și dezvoltarea rurală sunt priorități absolute. Această afirmație se bazează atât pe necesitatea compatibilizării structurilor și a performanțelor agricole românești cu cele vest europene, precum și pe resursele naturale și umane ale agriculturii României. De asemenea, prioritatea modernizării agriculturii, în concepția noastră, se fundamentează și pe funcțiile economice și sociale vitale ale sistemului agroalimentar: asigurarea alimentației echilibrate a

populației (deci, implicit, a sănătății alimentare a populației României), a necesarului de materii prime pentru industrie și a unui export activ și profitabil de produse agroalimentare. În același timp, agricultura este o imensă piață pentru ramurile din amonte și aval de aceasta, contribuind direct la dezvoltarea unor ramuri industriale importante și a sectoarelor conexe sistemului agroalimentar.

Plecând de la aceste premise, considerăm că spațiul rural ar trebui să fie cartea de vizită a României. Problema dezvoltării și amenajării rurale este una dintre cele mai complexe probleme ale reformei în România datorită faptului că solicită realizarea unui echilibru între cerința de conservare și păstrare a spațiului rural natural (ecologic) și social-cultural de la țară și tendința de „modernizare” a activităților economice și, implicit, a vieții rurale. Spațiul rural are o seamă de caracteristici care îi dau individualitate, specificitate și autenticitate, comparativ cu alte zone. Spațiul rural autentic se distinge din toate punctele de vedere (structură economică, populație, ocupații, cultură, etc.) de spațiile urbane, industriale, miniere, zone portuare etc. Spațiul rural este, din punct de vedere ocupațional, preponderent un spațiu de producție, în care activitățile sectoarelor primare au o pondere destul de ridicată din punct de vedere economic. Sectoarele producției agroalimentare (culturi de câmp, pașiști, legumicultură, viticultură, pomicultură, creșterea animalelor), silvicultura și exploatarea pădurii, industrializarea lemnului, mineritul, industria conexasă agriculturii, industria casnică și meșteșugurile dețin pondere în cadrul activității generale din spațiul rural. Mare parte din profesiunile practicate în spațiul rural sunt profesii practice, manuale, unele dintre acestea solicitând policalificare profesională. În plus, prin natura activității, fenomenul de întrajutorare, de cooperare între săteni este mult mai prezent, comparativ cu spațiul urban. Populația ocupată în servicii, în activitățile administrative este mai redusă ca pondere. În același timp, mare parte din populația care lucrează cu timp integral în sectorul neproductiv depune și o activitate productivă în agricultură și alte sectoare în timpul secundar, fie ajutând membrii de familie-agricultori, fie lucrând în micile lor gospodării agricole sau în *hobby*-ferme. Este o caracteristică importantă a populației rurale de a lucra concomitent în sectoare agricole și neagricole. De la profesor, medic, muncitor, funcționar la preot, în mare parte, lucrează și în gospodăria lor proprie. Această pluriactivitate are consecințe multiple asupra stării de spirit a lumii rurale, inclusiv în ceea ce privește autoconsumul alimentar.

În spațiul rural, este predominantă proprietatea privată, familială, comparativ cu zonele urban-industriale. De asemenea, în zonele rurale, proprietatea publică și privată a statului este mult mai restrânsă, reducându-se, de regulă, la rezervații și parcuri naționale, terenuri limitrofe căilor de comunicații și rețelelor de transport, unele terenuri cu destinației specială. Difuziunea proprietății private în spațiu rural, dezvoltarea simțului proprietății, cu excepția perioadei comuniste, a avut o serie de consecințe pozitive asupra spiritului antreprenorial al locuitorilor rurali. Din păcate, în fostele țări socialiste din Estul Europei, aceste preocupări au dispărut la majoritatea locuitorilor satelor, având consecințe nefaste asupra stării de spirit gospodăresc și asupra moralității populației rurale. Spațiul rural, din punct de vedere al densității populației și al mărimii așezămintelor umane, este mult mai aerisit, mai umanizat. Comunitățile rurale au unele caracteristici specifice, raporturile interumane fiind mai bune, iar participarea cetățeanului la problemele comunității mai accentuată. Spațiul rural are o viață socială mai apropiată, locuitorii cunoscându-se între ei, din toate punctele de vedere. De asemenea, cunoașterea familiilor este foarte importantă. Nu de puține ori aprecierea tinerilor se face funcției de modul de comportare socială al ascendenților, adică al părinților și chiar al bunicilor. Din punct de vedere peisagistic, spațiul rural, prin structura sa naturală, prin peisajul îngrijit și aerisit, prin flora și fauna sa, este incomparabil mai frumos și mai apreciat de locuitori. Aerul mult mai curat, liniștea cvasipermanentă, pacea care guvernează atmosfera majorității așezămintelor rurale „curate” și „așezate” sunt alte caracteristici ale climatului vieții la țară. A avea o reședință la țară acum nu mai este considerat un moft ca în urmă cu unu sau două decenii. Acum, tot mai mulți orașeni „ies” zilnic sau la sfârșit de săptămână din aglomerațiile urbane, din zgomotul și smogul acestora. Un om care este intens solicitat în profesiunea sa, prin activitatea lui zilnică sau săptămânală, prin stresul acumulat, caută o oază de liniște pentru sfârșitul zilei sau al săptămânii. Aceste câteva caracteristici: liniștea, pacea, aerul curat, peisajul liniștitor, de calm social nu pot fi cuantificate pentru măsurarea calității habitatului rural.

„Viața în spațiul rural, mai mult decât în oricare alt mediu social, este așezată pe o serie de norme, emanate din experiența de viață multiseculară, din tradițiile, obiceiurile și cultura locală. Modul de viață rurală, tradițiile și obiceiurile, formează, laolaltă, cultura populară locală sau regională. Tezaurul, acumulat timp îndelungat, constituie, de asemenea,

o caracteristică de mare atracție pentru viața la țară, pentru petrecerea unei anumite părți din timp la sat sau pentru turismul rural. Din ce în ce mai mulți orașeni caută zonele frumoase de la țară pentru a petrece un sfârșit de săptămână sau un concediu, pentru a beneficia de un peisaj frumos, liniștit și curat și pentru a trăi, împreună cu copiii, în gospodăriile rurale, pentru a cunoaște tradițiile și obiceiurile caracteristice localității sau regiunii. Viața socială și culturală, caracteristică ruralului, este un patrimoniu de neegalat al umanității, element care, alături de economie și ecologie, dă adevărata dimensiune și valoare spațiului rural. Conceptul de „revenire” la ruralul românesc patriarhal specific perioadelor antebelice sau interbelice nu mai este posibil, în primul rând din motive tehnologice și economice. Considerăm, de asemenea, că nu se poate pune semnul egalității între rural și rustic. Trebuie să acceptăm că și în domeniul ruralului acționează legea progresului. Or, această lege vine în contradicție cu conceptul de rustic. Considerăm că numai excentricii, cei care vor să fie în orice condiție „originali”, caută cu orice preț rusticul. Nu credem însă în rusticizarea ruralului, atât datorită mutațiilor majore în economia de tip rural practică acum, cât și datorită evoluției (sau, pe alocuri, involuției) structurilor rurale. După cum rezultă din majoritatea studiilor întreprinse, se impune o schimbare de concept, de mentalitate, o nouă filosofie a ruralului”.²¹

Noua filosofie a spațiului rural se bazează pe conceptul de dezvoltare locală rurală durabilă, care presupune atât o componentă economică rurală neagricolă solidă cât și o componentă agricolă importantă. Problematika dezvoltării rurale locale durabile constituie chintesenta politicilor economice și sociale ale dezvoltării comunităților rurale într-un ansamblu armonios. Dezvoltarea rurală durabilă este o componentă a conceptului și, în același timp, o parte a strategiei economice-sociale de dezvoltare durabilă. Conceptul de dezvoltare durabilă este rezultatul unor analize economice și sociale efectuate în ultima jumătate de secol asupra unor fenomene contradictorii ale lumii contemporane, cele mai puternice, din punct de vedere al impactului asupra oamenilor, fiind polarizarea accentuată a nivelului de dezvoltare economică care a condus la existența concomitentă a unor insule de bogăție într-o mare de sărăcie, în cazul țărilor în curs de dezvoltare și insule de sărăcie în zone întinse bogate, în cazul unor provincii europene sau americane, degradarea mediului

²¹ I. Otiman Păun, *op. cit.*, p. 42.

natural prin agresivitatea fără precedent și extinderea necontrolată a industriei, intensificarea agriculturii și mărirea peste limitele ecologice a agroindustrialei, căilor de comunicații, turismului etc., ca surse majore de poluare urmare a urbanizării galopantă, necontrolată a unor zone, transformarea acestora în megalopolisuri concomitent cu eliminarea valorilor tradiționale și înlocuirea acestora cu cele industriale (de serie mare, standardizate). În dorința de sporire a profitabilității, treptat s-au înlocuit, începând cu elementele de cultură și agricultură tradițională și continuând cu tehnologiile clasice sau meșteșugurile, aproape toate elementele tradiționale, naționale sau locale întrucât mondializarea sistemului economic și de viață este în plină extensiune. Dezvoltarea durabilă, privită ca sistem, are patru subsisteme interconectate: economic, socio-cultural, ecologic și tehnologic, cuprinse în aceeași strategie de evoluție spațio-temporală. De asemenea, dezvoltarea durabilă are o importantă componentă naturală și una socio-culturală, umană. Între aceste două dimensiuni ale dezvoltării durabile, trebuie căutat un echilibru optim, compatibilitatea dintre mediul natural și cel antropic fiind criteriul de optimizare (funcția-scop a dezvoltării). Umanizarea mediului presupune o dublă integrare: păstrarea mediului natural cât mai intact, iar mediul creat de om să fie cât mai apropiat de mediul natural. Este necesar, de asemenea, să precizăm că, acordând importanța vitală agriculturii pentru dezvoltarea de ansamblu a economiei românești, nu trebuie să fetișizăm această ramură. Mitul „agricultura salvează economia României” poate fi acceptat numai având în vedere că între dezvoltarea performantă de ansamblu a economiei naționale și modernizarea agriculturii este o relație biunivocă de condiționare. Restructurarea agriculturii și dezvoltarea rurală a României pe coordonate europene, oricât de bine ar fi susținută financiar succesul lor este condiționat primordial de schimbarea mentalității cu privire la atitudinea față de muncă, responsabilitate, competiție, competitivitate, educație și susținere așa cum a descris-o Constantin Garoflid, într-o scriere dinaintea de 1907: *Nici unul din conducătorii politici n-a încercat să dea poporului educația muncii. Toți au fost în slujba demagogiei. De aceea și azi o parte din țărani disprețuiesc munca și nu se îndeamnă să iasă la lucru decât atunci când nu mai au ce mânca. Dacă am zugrăvit țăranii așa cum sunt nu am făcut-o din spirit critic, ci din dorința sinceră de a ști de unde să pornim îndreptarea. Poate că și dragostea ce am pentru ei e puțin de vină. Cu toată experiența vieții, ea îmi întreține iluzii pe care însă realitatea mi le risipește mereu. Dorința mea*

*de a-i vedea altfel și dezamăgirea care îi urmează, mă fac poate să fiu, câte odată, prea sever*²².

Așadar, înainte de toate, o adevărată politică de dezvoltare rurală a României trebuie așezată atât pe o solidă educație a agricultorilor români, pe o puternică susținere funciară, bazată pe subvenții și credit agricol, cât și pe o profundă cercetare și înțelegere a realităților ruralității românești din partea diriguitorilor căci, spunea D. Gusti cu peste 65 de ani în urmă, dar tot atât de valabil și azi în epoca actuală de intensă omogenizare a națiunii noastre, cercetarea *realităților românești este deosebit de necesară. Acțiunile eficiente cer o documentare temeinică. Acum superficialitatea și diletantismul este mai mult decât o crimă împotriva națiunii ... că numai legile, oricât de bine chibzuite ar fi, nu sunt de ajuns pentru a organiza temeinic o țară*, pentru că mai adaug, și tot cu cuvintele lui D. Gusti, *că lipsa unei conduceri de stat de prestigiu, a unui corp administrativ și de liber profesioniști, pătrunși de o dragoste activă de neam, legile cele mai bune rămân lipsite de rol*. Cât adevăr, constatăm azi când în fibra adâncă a poporului român, îmbătrânit, a pătruns frica și resemnarea. Acest inevitabil ceas este întotdeauna anunțat prin slăbirea idealului care susține spiritul unui popor. Pe măsură ce idealul se stinge, toate edificiile religioase, politice ori sociale inspirate de acest ideal încep să se năruie. Odată cu destrămarea treptată a idealului sau, poporul pierde din ce în ce mai mult ceea ce îi asigură coeziunea, unitatea și forța. Egoismului colectiv al poporului îi ia locul o exacerbare a egoismului indivizilor, însoțit de slăbiciunea caracterului și a aptitudinilor către acțiune. Ceea ce constituia un popor, o unitate, un bloc, sfârșește prin a deveni o aglomerare de indivizi lipsiți de coeziune, care, o vreme, mai este menținută prin tradiții și prin instituții. Atunci când interesele și aspirațiile îi despart, nemaștiind să se guverneze, oamenii cer să fie conduși până în cele mai neînsemnate acte, iar statul își exercită influența lui absorbantă. Prin pierderea definitivă a idealului, poporul sfârșește prin a-și pierde spiritul său. Nu mai este acum decât o puzderie de indivizi izolați și redevine ceea ce a fost la început: o masă de oameni, care prezintă toate trăsăturile tranzitorii, fără consistență și fără viitor. Civilizația nu mai are puncte de sprijin și este în voia hazardului. Plebea devine stăpână și barbaria se reinstaurează. Civilizația nu mai poate părea încă strălucitoare, caci și-a păstrat fațada cizelată de un îndelungat trecut, dar, în realitate, nu mai

²² *Ibidem.*

este decât un edificiu scorojit pe care nu-l mai susține nimic și care, la cea dintâi furtună, se poate prăbuși. Saltul de la barbarie la civilizație împlinind un vis, apoi declinul și moartea când visul și-a pierdut forță – iată ciclul de viață al unui popor. Datorită indiferenței și neputinței crescânde a cetățenilor, rolul guvernelor va fi și mai mare. Acestea vor fi obligate să aibă spiritul de inițiativă și spiritul întreprinzător pe care indivizii l-au pierdut. Ele trebuie să întreprindă totul, să dirijeze totul, să apere totul. Și astfel statul devine un zeu atotputernic. Dar experiența ne învață că puterea unor asemenea divinități nu a u fost niciodată nici foarte durabilă, nici foarte mare. La unele popoare, restrângerea progresivă a libertăților pare a fi mai degrabă rezultatul îmbătrânirii decât efectele unui regim anume, ea anunțând simptomele ce preced faze de decadență, de care nici o civilizație nu a scăpat până acum. Dacă judecăm după învățămintele istoriei și după prezența acestor simptome la diferite niveluri, multe dintre civilizațiile moderne au ajuns în faza de extremă îmbătrânire dinaintea decadenței.

În final, doresc să afirm că rămân consecvent punctului de vedere potrivit căruia vom reuși, în viitor, prin cunoștințele noastre, prin pozițiile noastre, prin conștiința noastră civică, să contribuim cu soluții concrete pentru împlinirea acestei mari speranțe: revitalizarea satului și țăranului român, spre mai binele lor și al țării.

Contribuția lucrării la dezvoltarea subiectului în literatura de specialitate constă în introducerea în circuitul științific a noi informații menite a clarifica anumite probleme în mod special cu privire la colectivizarea agriculturii în perioada regimului comunist. În lumina datelor de arhivă și a lucrărilor memorialistice, demersul nostru pledează pentru o abordare echilibrată a subiectului, arătând atât plusurile, cât și erorile factorilor de decizie de la București și a celor locali în domeniul agricol în intervalul 1949 și 1989.

O sursă valoroasă de informații, care ne-a permis să surprindem dinamica vieții economice a județului Argeș din perioada interbelică și cea a regimului comunist, a fost fondul denumit Direcția Regională de Statistică Argeș care înglobează 3.437 de unități arhivistice cu documente cuprinse între anii 1930–1973²³.

O parte a bazei de documentare a lucrării este compusă din presa centrală și locală, publicată în perioada regimului comunist. De un real

²³ Inventar alfabetic al Fondurilor și Colecțiilor S.J.A.N. Argeș, f. 23.

folos în reconstituirea cadrului legislativ care a stat la baza proceselor de naționalizare și colectivizare la nivel național cât și în județul Argeș au fost periodicele publicate în anii respectivi dintre care enumerăm: Ministerul Justiției. Oficiul de Publicații Juridice, *Colecțiune de Legi, Decrete și Deciziuni*, Tomul XXVI, 1948, 1–31 iulie, Tomul XXVII, A, 1949, 1–31 ianuarie, Legi Nr. 1–17, Decrete Nr. 1–3; *Decrete Nr. 114–169, Regulamente, Deciziuni ale Consiliului de Miniștri, Deciziuni Ministeriale și Comunicate Ministeriale*, București, Editura de Stat, 1948; *Deciziuni ale Consiliului de Miniștri, Deciziuni Ministeriale și Comunicate Ministeriale*, București, Editura de Stat, 1949.

Bibliografie:

În reconstituirea cât mai corectă a evenimentelor din perioada colectivizării agriculturii fost utilizate studiile și volumele următorilor autori:

- [1] Blaga Lucian, *Elogiul satului românesc – Discurs de recepție la Academia Română*, 5 iunie 1937, Supliment al Revistei Transilvania, nr. 3–4/1994.
- [2] Cătănuș Dan, Roske Octavian, *Colectivizarea agriculturii în România. Dimensiunea politică, vol I, 1949–1953*, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, București, 2000.
- [3] Degeratu Claudiu, Roske Octavian, *Colectivizarea agriculturii. Modelul sovietic: Drumul belșugului*, în *Arhivele Totalitarismului*, an II, nr. 3/1994, pp. 54–69.
- [4] Dobrințu Dorin, Iordachi Constantin, *Țărănimea și puterea. Procesul de colectivizare a agriculturii în România (1949–1962)*, Polirom, Iași, 2005.
- [5] Constantin, *Agricultura veche*, Editura Cartea Românească, București, 1943.
- [6] Iancu Gheorghe, et al., *Colectivizarea agriculturii în România, Aspecte legislative*, Editura Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2000.
- [7] Iancu Gheorghe, Țărău Virgiliu, Trașcă Ottmar, *Colectivizarea agriculturii în România. Aspecte legislative 1945–1962*, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2000.
- [8] Păun Otiman Ion, *Viața rurală românească pe lungul drum între Flămânzi și Uniunea Europeană sau Drama satului și a țăranului român într-un secol de iluzii, dezamăgiri și speranțe: discurs de recepție rostit la 20 iunie 2007 în ședință publică*, Editura Academiei Române, București, 2007.
- [9] Rebreanu Liviu, *Laudă țăranului român – Discurs de recepție la Academia Română*, 29 mai 1940, Supliment al Revistei Transilvania, nr. 3–4/1994.
- [10] Roske Octavian, *Colectivizarea agriculturii în România: Mecanismul colectărilor, III*, în *Arhivele Totalitarismului*, an XIV, nr. 3–4/2006, pp. 66–81;

- [11] Roske Octavian, Abraham Florin, Cătănuș Dan, *Colectivizarea agriculturii în România: cadrul legislativ: 1949–1962*, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, București, 2007.
- [12] Șandru Dumitru, *Statutul marii proprietăți funciare rurale dinaintea promulgării decretului nr. 83/1949*, în *Analele Sighet*, vol. 7, 1999, pp. 714–73.
- [13] Șandru Dumitru, *Reforma agrară din 1945 în România*, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, București, 2000.
- [14] Tismăneanu Vladimir, *Raportul Final*, Editura Humanitas, București, 2007.

Surse internet:

- [15] <http://www.history-cluj.ro/.../Iancu%20-%20Colectivizare.htm>
- [16] https://doctorat.ubbcluj.ro/sustinerea_publica/rezumat/2011/istorie/BORSA_SANDA_RO.pdf
- [17] <https://ro.historylapse.org>
- [18] <http://www.revistamemoria.ro>
- [19] <http://www.scritub.com/.../Cum-s-a-realizat...>
- [20] <https://cersipamantromanesc.wordpress.com/.../cooperativ.../>
- [21] https://ro.wikipedia.org/wiki/Regiunea_Arge%C8%99.
- [22] <http://www.scoaladoctorala.valahia.ro/wp-content/uploads/2017>.
- [23] http://www.iiccr.ro/ro/evenimente/pro_memoria/colectivizarea_agriculturii/.
- [24] http://www.presidency.ro/static/ordine/RAPORT_FINAL_CPADCR.
- [25] <https://ro.wikipedia.org/wiki/Colectivizarea>.
- [26] <http://old.arhivelenationale.ro/images/custom/image>.
- [27] <http://muzeulrezistentei.ro>.
- [28] <https://www.iicmer.ro/>.
- [29] <http://revistasferapoliticii.ro/sfera/178/arto4>.